

УДК 78.01:378(477)«19/20»

Медвідь Тетяна Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання і дирижування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, м. Дрогобич, Львівська обл., Україна. E-mail: tatjana.medvid@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)

СРСР, а також нормативні документи уряду в галузі шкільництва. У 1949 р. було запроваджено загальне обов'язкове семирічне навчання. На початку 50-х років предмет «Співи» офіційно ввійшов до навчальних планів початкової школи. У 1956 р. його було внесено до навчальних планів 5–6 класів семирічної школи. На допомогу вчителям у 1958 р. вийшов друком методичний посібник «Уроки співів у п'ятому і шостому класах» [5]. У ньому були методичні вказівки щодо організації хорового співу, вивчення нотної грамоти та слухання музичних творів. Однак у багатьох школах не було засобів для слухання музики (патефонів та платівок), тому автори рекомендували використовувати в основному пісенний матеріал.

У 1960/1961 н. р. в Українській РСР відбувся перехід до обов'язкового восьмирічного навчання [1, с. 21]. У навчальні плани для восьмирічних шкіл (1960/1961 н. р.) входив урок «Музика і співи». Школярі повинні були його опанувати один раз на тиждень з першого до восьмого класу [2, с. 2]. Відповідно були розроблені навчальні програми, які містили три розділи: *хоровий спів, музична грамота та слухання музики*. Однак підручники були лише для учнів початкової ланки школи. У 1966/1967 н. р. предмет отримав назву «Співи і музика», ввійшовши до навчальних планів 1–7 класів восьмирічної школи з аналогічним тижневим навантаженням. Аналізуючи стан загальної музичної освіти у 50–60-ті роки ХХ ст., можна вважати, що в цей період створювалися лише *передумови* для її становлення.

На початку 70-х років ХХ ст. відбулися зміни в структурі загальноосвітньої школи, зокрема, перехід до загальної середньої освіти (Постанова «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і подальший розвиток загальноосвітньої школи», 1972). Шкільний предмет «Співи і музика» отримав назву «Музика» (1973), що спричинило оновлення навчальних програм («Музика» за ред. А. Верещагіної та Л. Плюти). Окрім того, становленню загальної музичної освіти сприяли: висвітлення проблем музичного навчання й виховання на сторінках наукового збірника «Музика в школі»,

В основу статті покладено ідею теоретичного обґрунтування історико-методологічної бази музичної освіти середніх навчальних закладів України у другій половині ХХ – першому десятилітті ХХІ ст. Автором обґрунтовано еволюцію загальної музичної освіти України та виокремлено етапи її розвитку в досліджуваний період, розпочинаючи з передумов становлення (50–60-ті рр. ХХ ст.). Здійснено історико-педагогічний аналіз сутності й змісту загальної музичної освіти України на етапах становлення (70-ті рр. ХХ ст.), розвитку (80-ті рр. ХХ ст.), національного відродження (90-ті рр. ХХ ст.), модернізації (перше десятиліття ХХІ ст.); проаналізовано зміни, що відбувалися в галузі шкільної музичної освіти впродовж цього періоду.

Ключові слова: загальна музична освіта, еволюція, етапи розвитку, модернізація освіти.

Музика є одним із найважливіших інструментів впливу на школярів. Вона розвиває емоційно-почуттєву сферу, музичні здібності, естетичні смаки, сприяє духовному збагаченню особистості. Ефективність впливу музики на учнів залежить від певного рівня їхньої освіти. Розрізняють загальну музичну освіту і спеціальну (фахову). *Загальна музична освіта* охоплює знання, вміння та навички, якими повинні оволодіти школярі згідно з навчальними планами та програмами загальноосвітніх закладів. Фахову опановують у спеціалізованих навчальних закладах (музичних школах, коледжах, інститутах, академіях). Генезу музичної освіти в Україні певних

історичних періодів обґрунтовувало чимало науковців, зокрема С. Горбенко, І. Гринчук, Н. Гуральник, О. Михайличенко, В. Найда, О. Олексюк, Н. Онищенко, В. Рагозіна, О. Рудницька, В. Черкасов та ін. За досліджуваний період було нагромаджено значний досвід у галузі теорії та практики загальної музичної освіти, внесено багато докорінних змін до системи музичного навчання й виховання. Тому **метою статті** є висвітлення еволюції загальної музичної освіти в Україні у другій половині ХХ – першому десятилітті ХХІ століття.

У 50-ті роки ХХ ст. Українська республіка, перебуваючи в складі Радянського Союзу, повинна була виконувати всі рішення з'їздів комуністичної партії

перше видання якого було здійснено в 1972 р.; проведення науково-практичних семінарів з питань музичного навчання школярів в Україні та за кордоном (Болгарії, Угорщині та ін.) У кінці 70-х років було видано кілька постанов та інструктивно-методичних матеріалів, присвячених удосконаленню загальної музичної освіти. Зокрема, Постанова «Про дальше поліпшення естетичного виховання в загальноосвітніх школах» (1978), в якій зазначалося, що важливою причиною серйозних недоліків є недостатня забезпеченість шкіл кваліфікованими педагогічними кадрами. Так, із 7,5 тисяч учителів музики понад 20 % не мали вищої та середньої спеціальної освіти. У багатьох школах, особливо сільських, на низькому рівні проводилося викладання предмета «Музика». Тому було опубліковано «Заходи із дальшого поліпшення естетичного виховання учнівської молоді на 1978–1982 рр.», які передбачали вивчення досвіду роботи вчителів та популяризація його в педагогічній пресі, поступову передачу уроків музики в початкових класах фахівцям з відповідною освітою тощо [3, с. 16–17]. На розвиток музично-педагогічної думки в 70-ті роки ХХ ст. суттєво вплинули дослідження О. Андросової, А. Білогубки, Г. Васильєвої, А. Верещагіної, З. Жофчак, В. Іжака, В. Коваліва, В. Лужного, Г. Падалки, В. Уманець, Л. Хлебникова, Ю. Цуєвича та ін. У музично-педагогічній практиці української школи в цей період утвердився тип уроку, який отримав назву «комплексний». Він органічно поєднував три компоненти: хоровий спів, нотну грамоту і слухання музики. Такий урок довго залишався в педагогічній практиці як стабільна форма викладу навчального матеріалу, перевірена часом і досвідом. Таким чином, можна стверджувати, що в 70-ті роки ХХ ст. в середніх навчальних закладах України розпочався **етап становлення загальної музичної освіти**.

На підставі аналізу нормативних документів МО УРСР з'ясовано, що в середині 80-х років ХХ ст. поступово вступають у дію «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи». Зокрема, у 1986 р. було опубліковано рішення Колегії МО УРСР

«Про перехід на нові навчальні плани і програми середньої загальноосвітньої школи». У зв'язку з цим у 1987/1988 н. р. предмет «Музика» можна було вивчати, користуючись на вибір двома програмами: так званою «традиційною» (ред. А. Верещагіна, К. Зубченко) та адаптованим до українських шкіл варіантом програми російського композитора й педагога Д. Кабалецького (авт. кол.: З. Бервецький, Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебникова). Нова навчальна програма відрізнялася від попередньої нестандартним підходом до реалізації завдань музичного навчання й виховання школярів. Вона була побудована не за традиційною схемою (музична грамота, хоровий спів, слухання музики), а за тематичним принципом. Процес оволодіння знаннями, вміннями та навичками за новою програмою сприяв докорінним змінам у системі музичного навчання. З метою підвищення якості загальної музичної освіти в другій половині 80-х років ХХ ст. великого значення почали надавати вивченню новаторського педагогічного досвіду. На шпальтах фахових періодичних видань науковці та вчителі-практики описували власні здобутки. Особливу увагу педагоги звертали на підвищення активності учнів на уроках музики, переосмислення процесу сприймання, розвиток ініціативи, творчої уяви, формування естетичних цінностей засобами музики (Р. Амлінська, М. Батицький, Л. Білас, А. Верещагіна, М. Вовк, І. Гадалова, З. Жофчак, В. Лужний, О. Ростовський, О. Рудницька, К. Самолдіна, Т. Талденко, Л. Хлебникова та ін.). Це сприяло реформуванню принципів, змісту та методів музичного навчання й виховання, що й спричинило **етап розвитку загальної музичної освіти**.

Розпочинаючи з 1991 р., відбуваються кардинальні зміни, зумовлені суспільно-історичним розвитком нашої держави. Стратегічним завданням у галузі шкільництва в незалежній Україні стала розбудова національної системи освіти. Визначним етапом було впровадження «Концепції естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури» (1992), яка передбачала значне розширення мережі шкіл

з поглибленим вивченням музики й образотворчого мистецтва, утворення спеціалізованих загальноосвітніх шкіл хорового, кобзарського, декоративно-прикладного мистецтва. Українські педагоги здійснюють пошук ефективних шляхів розвитку музичних здібностей школярів, їхнього творчого потенціалу, активізації музичного сприйняття, реалізуючи ідею народності у вихованні підростаючого покоління (І. Зеленецька, М. Ігнатенко, В. Лужний, Е. Печерська, О. Ростовський, Т. Скорик, О. Смоляк, А. Шинкаренко та ін.). Альтернативні навчальні програми з «Музики» створюють авторські колективи: А. Авдієвський, А. Болгарський, І. Гадалова, З. Жофчак, а також З. Бервецький, Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебникова. Враховуючи те, що фольклор є важливою сферою духовної культури кожного народу, автори будують репертуар навчальних програм на його основі. З 1996 р. широкий спектр питань національного музичного виховання висвітлює фаховий журнал «Мистецтво та освіта». Отже, з 1991 року розпочинається **етап національного відродження загальної музичної освіти**.

Результати аналізу опрацьованих джерел свідчать, що на початку ХХІ ст. вчителі музики та музичного мистецтва розпочали застосовувати в шкільній практиці особистісно-зорієнтовані педагогічні технології. Така спрямованість освіти спонукала педагогів модернізувати систему методів і принципів навчання та перенести акцент з безпосереднього вивчення предмета на його використання як засобу формування особистості учня (Н. Антоник, І. Белова, Г. Букреєва, Л. Булатова, І. Гринчук, О. Гумінська, О. Корнілова, О. Лобова, Л. Масол, Е. Печерська, В. Рагозіна, Н. Радчук та ін.). Основні напрями модернізації були зосереджені в Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. Перебудова змісту загальної музичної освіти передовсім була пов'язана із упровадженням *нових Державних стандартів (2000, 2004, 2011) та «Концепції загальної мистецької освіти»*, мета якої полягає в наступному: у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва й практичної художньої діяльності формувати

в учнів ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати загальнокультурну компетентність та потребу в духовному самовдосконаленні. «Загальна мистецька освіта з її унікальними можливостями впливу на людину має розглядатися не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а насамперед як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів», – зазначає автор Концепції Л. Масол [4, с. 2]. Предмет «Музика» отримує назву «Музичне мистецтво» спершу в 5–8 кл. (2004), а згодом у 1–4 кл. (2011). Вивчення музичного мистецтва відбувалося поступово з 2005 р. згідно з новими програмами: «Музичне мистецтво, 5–8 кл.» (кер. авт. кол. Б. Фільц), «Музичне мистецтво, 1–4 кл.» (кер. авт. кол. Л. Хлебникова) та інтегрованого курсу «Мистецтво, 1–8 кл.» (кер. авт. кол. Л. Масол). Яскравим прикладом модернізації стало проведення всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференцій, майстер-класів з питань організації самостійної дослідницької діяльності учнів та застосування в навчальному процесі проектної методики. Пошук нових ідей сприяв використанню інноваційних та нестандартних форм роботи на уроках художньо-естетичних дисциплін. Таким чином, можна констатувати, що на початку XXI ст. розпочався **етап модернізації загальної музичної освіти**.

Висновки. На основі історичної та науково-педагогічної літератури з'ясовано, що в досліджуваний період загальна музична освіта в Україні пройшла певні еволюційні етапи: 1) становлення; 2) розвитку; 3) національного відродження; 4) модернізації. Для першого з них у 50–60-ті роки XX ст. сформувався лише передумови. На початку 70-х років у середніх навчальних закладах України розпочався *етап становлення загальної музичної освіти*. У другій половині 80-х років внаслідок «Реформи загальноосвітньої школи» розпочинається *етап розвитку загальної музичної освіти*, який триває й досі, трансформуючись на більш високому рівні в інші етапи. З 1991 р. в умовах незалежної Української держави зростає роль музичного виховання як засобу

формування духовних та морально-етичних ідеалів школярів, що ознаменувало початок *етапу національного відродження загальної музичної освіти*. На початку XXI ст. шкільна музична освіта розглядається як складова інтегративної моделі художньо-естетичної освіти, яка ґрунтується на комплексному вивченні різних видів мистецтв, у результаті чого розпочинається *етап модернізації загальної музичної освіти*.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К. : Радянська школа, 1960. – № 11. – Червень. – 24 с.
2. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К. : Радянська школа, 1960. – № 19–20. – Жовтень. – 60 с.
3. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К. : Радянська школа, 1978. – № 22. – Листопад. – 32 с.
4. Масол Л. Концепція загальної мистецької освіти / Л. Масол // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 1. – С. 2–5.
5. Румер М. Уроки співів у п'ятому і шостому класах [переклад з першого російського видання] / О. Гембицька, В. Дишлевська, М. Румер. – К. : Радянська школа, 1958. – 108 с.

REFERENCES:

1. Zbirnyk nakaziv ta instruksii Ministerstva osvity Ukrayinskoï RSR [The collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR]. (1960, June 11). Kyiv: Radianska shkola.
2. Zbirnyk nakaziv ta instruksii Ministerstva osvity Ukrayinskoï RSR [The collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR]. (1960, October 19-20). Kyiv: Radianska shkola.
3. Zbirnyk nakaziv ta instruksii Ministerstva osvity Ukrayinskoï RSR [The collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR]. (1978, November 22). Kyiv: Radianska shkola.
4. Masol, L. (2004). *Kontseptsiia zagalnoi mystetstskoi osvity* [Conception of general art education]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art & Education], 1, 2-5.
5. Hemybtska, O., Dyshlevska V, & Rumer, M. (1958). *Uroky spiviv u piatomu i shostomu klasakh* [Singing lessons at the fifth and sixth grades]. Kyiv: Radianska shkola.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2017 р.

Фото до статті Андріч В. І. «Вишиване мистецтво: традиції виготовлення мережки». Див. с. 42.

